

Paul Mason

1960 Manchester (İngiltere) doğumludur. BBC 2'nin *Newsnight* programında ve *Channel 4 News*'ta ekonomi, siyaset, kültür, dijital dünya, toplumsal adalet gibi konularda muhabirlik ve editörlük yapmış, *The Guardian*, *New Statesman* gibi gazete ve dergilerde makaleleri yayınlanmıştır. 2003 Wincott Ödülü, 2007 Diageo Afrika Ekonomi Haberleri Ödülü, 2007 Orwell Ödülü gibi ödüllerin sahibi olan yazar Londra'da yaşamaktadır.

Paul Mason'ın *Çalışarak Yaşamak ya da Savaşarak Ölmek* (2010) ve *Kapitalizm Sonrası - Geleceğimiz İçin Bir Kılavuz* (2016) kitapları, Yordam Kitap tarafından yayınlanmıştır.

Eserin Oriđinal Adı

Clear Bright Future

A Radical Defence of the Human Being

(Penguin Books, Londra, 2019)

APAYDINLIK GELECEK

İnsanın Köktenci Bir Savunusu

Paul Mason

İngilizceden Çeviren:
Şükrü Alpagut

Yordam Kitap: 370 • **Apaydınlık Gelecek** • Paul Mason
ISBN 978-605-172-380-8 • *Çeviri*: Şükrü Alpagut • *Kitap Editörü*: Ali Mert
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner
Birinci Basım: Mayıs 2020
© Paul Mason, 2019 © Yordam Kitap, 2019

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: **Pasifik Ofset** (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

APAYDINLIK GELECEK

İnsanın Köktenci Bir Savunusu

*Annem,
Julia Lewis'in (1935-2017) anısına*

Yaşam deneyimlerim ... insanlığın aydınlık, parlak geleceğine olan inancımı yıkmak şöyle dursun, aksine ona yok edilemez bir nitelik kazandırdı.

*Lev Troçki*¹

1 Deutscher, Isaac, *The Prophet Outcast: Trotsky, 1929-1940 (Kovulan Sosyalist: Troçki, 1929-1940)*, Londra, 2003, s. 399 [Kitap isimleri, kitabın Türkçe baskısı varsa, parantez içinde italikle ve Türkçede yayınlandığı adıyla, Türkçe baskısı yoksa, parantez içinde düz metinle ve bizim yaptığımız çeviriyle belirtilmiştir. -ed.]

İÇİNDEKİLER

Giriş	13
KISIM I	
OLAYLAR	17
1 BAŞLANGIÇ GÜNÜ	19
2 GENEL BİR TRUMP TEORİSİ	35
KISIM II	
BENLİK	65
3 NEOLİBERAL BENLİĞİN YARATILIŞI	67
4 TELGRAFLAR VE HİDDET	94
5 DAĞILMA	111
6 KEKİSTAN'A GİDEN YOL	127
7 ARENDT'İ OKUMAK YETMEZ	157
KISIM III	
MAKİNELER	173
8 MAKİNEYİ SARAN GİZEM BULUTUNUN DAĞITILMASI	175
9 NEDEN İNSANLARA İLİŞKİN BİR TEORİYE GEREKSİNİM DUYARIZ?	198
10 DÜŞÜNEN MAKİNE	215
11 ANTİHÜMANİST SALDIRI	244
12 KAR TANESİ AYAKLANMASI	277

KISIM IV

MARX	299
13 CAMI KIRMAK	301
14 MARKSİZMDEN GERİYE NE KALDI?	320

KISIM V

BAZI REFLEKSLER	347
KISA BİR ARA... ..	349
15 GELECEĞİN İPTALİNİ GERİ AL	351
16 TEHLİKEYE TEPKİ GÖSTER	363
17 MAKİNE DENETİMİNE KARŞI ÇIK	374
18 Şİ CİNPİNG'İN DÜŞÜNCELERİNİ REDDET	388
19 ASLA PES ETME	398
20 ANTİFAŞİST BİR HAYAT YAŞA	412
TEŞEKKÜRLER	422
DİZİN	424

GİRİŞ

Bu kitabı okumayı bitirince, bir seçim yapmanızı istiyorum. İnsanları makinenin kontrol etmesini kabul mü edeceksiniz, yoksa buna direnecek misiniz? Eğer yanıtınız direnmekse, insanların haklarını makinelerin mantığına karşı hangi temele dayanarak savunacaksınız?

Yirmi birinci yüzyılda, insanlık yeni bir problemle yüz yüzedir. Bilişim teknolojisi sayesinde, geniş bilgi asimetrisi ortaya çıkmıştır –bu da geniş güç asimetrisi yaratmıştır. Akıllı cihazlarımızın ekranları sayesinde, hem şirketler hem de hükümetler, algoritmalar yoluyla üzerimizde denetim kurmakta giderek etkinleşiyor: Ne yaptığımızı, ne düşündüğümüzü biliyor, bir sonraki hamlelerimizi kestirebiliyor, davranışlarımızı etkileyebiliyorlar. Bu arada bizim, olan bitenlerin herhangi birini bilme hakkımız bile yok.

Bugünün karabasanı işte tam da budur. Gelecekte, yapay zekâ geliştikçe, bilişim makinelerinin denetimini bütün bütüne elden kaçırmamız işten bile olmayacak.

Basit tanımıyla algoritma, bir insanın bir sorunu çözmek için tasarladığı ve yazdığı yönergelerden ibarettir. Örneğin, pasaportumu gösterdiğimde, sınır denetim görevlisi bilir ki, parmak izlerim daha önce arşivlenmiş izlerle eşleşirse, geçmeme izin vermesi gerekir; eşleşmezse, daha ayrıntılı sorgulama için beni alıkoymaz.

Bir bilgisayar programı, insan müdahalesi olmadan işleyen bir algoritmadır. Bir anlamda, uzun bir otomasyon sürecinde

elde edilmiş nihai başarıdır. Geçen iki yüz yılda en başarılı stratejilerimizden biri, işçileri, sanayi sürecinin “kenarı”na almak, denetimci yapmaktan çok gözlemci yapmak, makinelere ise geçici ve sınırlı özerklik vermek olmuştur. Bugün bilgisayarlar ve bilişim ağlarıyla yaptıklarımız, geçmişte yel değirmenleriyle, çırçır ve eğirme makineleriyle, içten yanmalı motorla yaptıklarımızın bir uzantısıdır yalnızca. Ancak bir gün makineler bize talimat verebilecek duruma gelirse, insanlığın kalıcı olarak “kenara” çekilip denetimi teslim etmesi tehlikesi vardır.

Milyonlarca insan, algoritmik denetimin tehlikeleri konusunda teyakkuza geçmiştir. Ancak bunu, bir etik komitesiyle, bir teknoloji konferansıyla, bir bilim dergisiyle ilgili –ya da gelecek kuşağın çözeceği– bir problem sanmaktadır. Aslında bu, şimdi boğuşmakta olduğumuz acil iktisadi, siyasi ve ahlaki krizlerle yakından bağlantılıdır.

İşte bunun nedeni...

Diyelim, ülkeyi hükümetten daha iyi yönetebilen, her bir insandan daha mantıklı düşünebilen ve bağımsız çalışabilen bir makinenin olduğunu size anlatmışım? Diyelim, yaşamınızdaki tüm önemli kararların kontrolünü o makineye devretmenizi istemişim? Diyelim, makinenin ne karar vereceğini önceden kestirerek davranışınızı ona göre değiştirirseniz daha mutlu olacağınızı söylemişim? Umarım ki, tüm bu fikri alaydınız.

Ama makinenin yerine “piyasa” sözcüğünü koymayı deneyin. Otuz yıldan beri milyonlarca insan, hayatlarını piyasa güçlerinin çekip çevirmesine, davranışlarını şekillendirmesine ve demokratik haklarını zapturapt altına almasına izin vermiş durumdadır. Bu makinenin iktidarı ve denetimine tapmaya adanmış bir din bile vardır: Adı, ekonomidir.

Son otuz yılda piyasayı özerk, insanüstü bir ruh kılavuzu¹ konumuna yükseltmekle, sonraki yüz yıllık dönemin herhangi bir

1 “Spirit guide”, spirittüalizmde aynı zamanda “görünmez koruyucu varlığa” verilen isim. –ed.

anında makine denetimini kabul etmeye kendimizi potansiyel olarak hazırlamış olduk.

Serbest piyasa çağında, insanların piyasa güçlerine boyun eğişini kutlamayı öğrendik. Yurttaşlık, ahlak ve “etkenlik” (eyleme geçme gücü) gibi kavramları, şimdi yalnızca tüketici seçiminin ve finans mühendisliğinin çekip çevirdiği dünyanın işleyişiyle sanki alakasız kavramlarmış gibi ele aldık.

Ne var ki, şimdi serbest piyasa sistemi kendi içine çöküp patlamıştır. Bencilik, hiyerarşi ve tüketimcilik mantığı artık işe yaramıyor. Sonuç olarak, piyasa dini, yerini eski tanrılara bırakmıştır: ırkçılığa, milliyetçiliğe, kadın düşmanlığına ve kudretli hırsızların putlaştırılmasına.

2020'lere yaklaşırken, etnik milliyetçilerin, kadın düşmanlarının, otoriter siyasi liderlerin oluşturduğu bir ittifak, dünya düzenini lime lime ediyor. Onları birleştiren, evrensel insan haklarını hor görmeleri ve özgürlükten korkmalarıdır. Onlar, makine denetimi fikrini seviyorlar ve göz yumarsak, kendilerini zengin, kudretli, hesap sorulamaz durumda tutmak için bu makineyi saldırganca kullanacaklar.

Kargaşanın ve düzensizliğin kökünü kazımak, ırka, cinsiyete ve milliyete dayalı yeni biyolojik hiyerarşiler dayatma girişimine dur demek, makine denetimine hayır demek için geç kalınmış değildir. Ancak bunlara teslim olmayı savunan tezler her yanımızı kuşatmıştır.

“İnsanlık zaten bitti” fikri, alternatif sağdan akademik sola kadar uzanan modern düşüncede derinlemesine kök salmıştır. Siz, kişisel olarak, “insani değerler”e uygun yaşamak için ne kadar çabalarsanız çabalayın, insani değerlerin hiçbir temelini olmadığı; insan doğası diye bir şeyin bulunmadığı, insanlara tüm makineler karşısında ayrıcalık tanımanın mantıksal bir temelini ve evrensel insan hakları için bir dayanağın olmadığı yönünde –Silikon Vadisinden Çin Komünist Partisi'nin genel merkezine kadar uzanan– genel bir kanı vardır.

Anlaşıyor ki, serbest piyasa ideolojisi, daha kuşatıcı bir antihümanizme götüren bağımlılık yapıcı bir geçiş ilacı gibidir. Ve biz bu daha sert ilacın tam olarak nasıl zarar verebileceğini ortaya çıkarmak üzereyiz.

Serbest piyasa dininin ilk emri, “yarış ve elde et” idi. Küreselleşmeden dönüş ve sağcı milliyetçilik çağında, ilk emir şöyle olacaktır: yarış, elde et, yalan söyle, denetimine al ve öldür. Yeni zeki makineler teknolojisini insanın denetimi altına almaz ve onu, insani değerlere ulaşmak üzere programlarsak, bunların tasarımında temel alınacak değerler, Putin’in, Trump’ın ve Şi Cinping’in değerleri olacaktır.

Dolayısıyla, bu kitabı, bir başkaldırı eylemi olarak kaleme aldım. Kitabı okuduğunuzda, sizin de başkaldırı eylemlerine başlayacağınızı umuyorum. Bu eylemler, diktatörleri alaşağı etmekten tutun, yanınızda yörenizde insan merkezli projeler geliştirip uygulamaya, gündelik yaşantınızda makine mantığına basitçe karşı çıkmaya kadar geniş bir alanı kaplayabilir.

Etkin şekilde direnmek için, serbest piyasa ekonomisiyle, makineye tapınmayla ve akademik solun antihümanizmiyle gireceği çatışmadan sağ çıkabilecek bir insan doğası teorisine ihtiyacımız var.

Kısacası, insanı/insanlığı köktenci bir tutumla savunmamız gerekiyor.

KISIM I

OLAYLAR

Ayaktakımının istediği ve Goebbels'in büyük isabetle ifade ettiği Şey, yıkım pahasına bile olsa tarihe eriŐmektir.

*Hannah Arendt*¹

1 Arendt, Hannah, *The Origins of Totalitarianism (Totalitarizmin Kaynakları)*, Londra, "Kindle" basımı, s. 435

BAŞLANGIÇ GÜNÜ

Ross koşarak yanımdan geçiyor, kamerası kayıttı. Eliyle omzuma dokunuyor ve konuşmaya başlıyor ama ben, kaskıma bantlanmış GoPro etiketini göstererek, sessizce dudaklarımla “canlı” diyorum –yani, “bizi suçlu duruma düşürebilecek bir şey söyleme” demek istiyorum. Onunla en son İstanbul’da bir protesto gösterisini filme aldık. Bu farklı.

Saniyeler sonra, yine film çekerek kargaşanın içinden eğile büküle geçen Brandon’la bir beşlik çakıyoruz. 2011’den beri protesto gösterileri dünyasında mekik dokuduk: Kahire, Atina, İstanbul. Kamera tutmayan ellerimizi uzatıp çok kısa bir an parmaklarımızı birbirine geçiriyoruz. Vitrinler kırılıp parçalanıyor. SUV modeli bir araç ateşe veriliyor. Alevler ve patlama sesleri havayı dövüyor, göz yaşartıcı gaz yayılıyor.

Maske takmış ve siyahlar giyinmiş bin kadar genç kentte karsırğa gibi esiyor, çevik kuvvet polisleri de peşlerinde. Şu rastlantıya bakın ki, kentin bu birkaç yüz metre karelik savaş alanında birbirimizi buluyoruz: Ben, Ross ve Brandon –başı beladaki ülkelerin filmini çeken emektarlar.

Günlerden, 20 Ocak 2017. Yer, Washington DC. Küresel sistemin kıyılarında olanca hızıyla sürmekte olan toplumsal savaş şimdi sistemin merkezine ulaşmış bulunuyor. Beyaz Saray’dan iki blok uzaktayız. Donald Trump başkan olalı henüz bir dakika geçmiş.

Protesto gösterisi ivme kazanırken, polisler şaşkın: İnsanların ya onlara itaat ettiği ya da aksi halde vurulduğu durumlar için eğitilmişler. Bugün ne ateş etmek ne de itaat mümkün. Bu yüzden de protestocuların peşinden, bedenleri saçma sapan bir teçhizatın ağırlığı altında ezilmiş ve askerî tembelliğe dayalı bir yaşam tarzıyla şişmişken, nefes nefese koşuyorlar. Bir kızın sürdüğü bisiklet takla atıp kazara üç polisi birden yere serince, bazı başka polisler kızın pataklamak ve bisikleti parçalamak için koşturuyor, diğerleri de kızın kalkmasına yardım etmeye çalışıyor. Film müziği, toplumsal olayların klasik müziği: polis megafonları; telsizlerden sızan, panik içinde emirler yağdıran cızırtılı sesler; bir Starbucks vitrininin kırılma sesi; genç Amerikalıların “Faşist ABD’ye hayır!” sloganları.

Polisler, en sonunda yarım parmak çapındaki hortumlarından göz yaşartıcı gaz sıkarak saldırıya geçiyorlar. Siyah kar maskesi takmış kimi gençler, kaçmak yerine, sağlam bir kama düzeni oluşturuyor ve gazdan korunmak için yatay tuttıkları siyah şemsiyelerini açarak polis hattına hücum ediyorlar. Bir protestocu, maskesiz olarak, asfaltta yüzükoyun yatıyor ve bir aynasız ona şok silahını doğrultuyor. Yaklaşık yirmi yaşındaki genç, sarışın ve kıvrıkcık saçlı, yüzünde en ufak bir korku belirtisi yok. Aynasıza ve kendini yakından çeken kamera objektiflerine bakarak, soğukkanlı bir ifadeyle şöyle diyor: “Donald Trump’ı s...yim. Donald Trump’ı s...yim.”

Göstericiler dağılırken, polisler küçük grupları sokaklarda kovalamaya başlıyorlar. Her şey şiddetleniyor: Hızla koşarak “American Development Bank”i, “Joe’s Stone Crab”i, Washington’daki lobicilerin çalıştıkları ruhsuz ofis binalarını geride bırakıyoruz. Ve biz bir yandan koşarken, ağır hareket eden, düşünce-siz bir düşmandan –olağan akışın parçalara bölündüğü görüntü boyunca– bu panik içinde kaçma eylemi, bana filmlerden bir şey hatırlatıyor. Ama neredeydi, hangi filmdeydi, çıkaramıyorum.

Trump'ın göreve başlama töreninden önceki gece, Tennessee'den 72 yaşında bir çiftçiyle tanışıyorum. Franklin Meydanı'nda bir yola tebeşirle yazılmış "Trump'ı s...yim" sözlerine başıyla işaret edip, "Ne düşünüyorsun bu konuda?" diye soruyor. Kalın, kırmızı bir kovboy gömleği giyiyor ve kederli bir yüz ifadesi var. "Thrash metal" çalan bir müzik grubunun çevresinde toplanmış göstericilere dalgınca bakarak şöyle mırıldanıyor: "Çalışmak istemiyorlar. Hasta bunlar." Ne acayip, çünkü besbelli ki göstericilerin çoğu, diploması ve işi olan orta sınıftan gençler.

"Kaça mal oluyor biliyor musun?" diye devam ediyor. "Bir beysbol şapkası elli dolar. Bir çift spor ayakkabısı yüz elli dolar." Bu söz yine tuhaf görünüyor, çünkü –çoğunluğu anarşist olan– protestocuların neredeyse hiçbiri markalı beysbol şapkası ya da spor ayakkabısı giymiyor. "Tek istedikleri pa-ra," derken, son sözcüğü, avucunu dilenci gibi açıp mızımızlanarak söylüyor. Pislik koklamış gibi yüzünü buruşturuyor.

İşte, ancak şimdi kavriyorum: Adam gerçekte göstericileri görmüyor, onların kendisine anımsattıklarını, yani Tennessee'deki yoksul siyahları –zihin gözüyle– görüyor. "Süpermarketten çıktıklarını görüyorsun..." diyor, sertleşmiş ve öfkeden dışarıya uğramış gözleriyle, "beyaz tişört yirmi dolar, spor ayakkabısı yüz elli dolar..." Adam, siyahların giydiklerinin fiyatı konusunda bir uzman.

Ben itiraz etmeye çalışırken, adamın zihni başka bir konuya atlıyor: düzmece olduğuna inandığı iklim değişikliği konusuna. "Sığırlar osurur," diyor coşarak, "ama şimdi benim metan vergisi ödemem gerektiğini söylüyorlar, ha?" Antarktika'nın altında, deve iskeletleri barındıran fosilleşmiş bir tropikal ormanın bulunduğunu ve bunun kanıtladığı üzere, iklim değişikliğinin geçici olduğunu bana anlatıyor: "Etme bulma dünyası."

Washington, Göreve Başlama Töreni için dolup taşarken, böyle kişilere her köşe başında rastlıyorum. Trump onlara yetki

verdi ve ABD medyası, salıvermeyi en çok istedikleri şeyi –nefreti– salıvermelerine olanak sağladı. Kendilerini acındıran ırkçılar birbiri ardına hikâyelerini üzerime boca ederken, neyle uğraştığımız açıklık kazanıyor: mantık hesabı yaparken güçlerini kaybetmiş, yaşamdaki tüm ufak tefek adaletsizlik ve sıkıntıları siyahların, gay’lerin ve özgürleşmiş kadınların yol açtığı hayalî bir tehdide bağlayan insanlarla.

Liberal yorumcular, bu türden bireyleri nelerin motive ettiğini –onları yoksullaştıran ekonomiyi ve yönlerini şaşırta toplumsal değişimi– anlamamızı istiyorlar. Orta Batı’nın motellerinde ve taşra bölgelerinde geçen tatminsizlik içindeki yaşamlarına duygudaşlıkla bakmamızı istiyorlar.

Kendi adıma akıl, mantık ve bilim denilen daha katı bir duygudaşlık biçimini yeğlerim.

“Beyaz işçi sınıfı”nın sorunlarını anlamam istendiğinde, beyaz olarak doğmuş ve zorlu şartlara sahip bir İngiliz kömür madeni kasabasında yetişmiş olmanın verdiği güvenle şunu söylerim: Yok öyle bir şey. Tıpkı “amele” ve “vahşi” kimliklerinin, sömürgeci yerleşimcilerin, kurbanlarına reva gördükleri insanlık dışı muameleyi haklı çıkarmak için kurguladıkları kimlikler olması gibi, “beyaz işçi sınıfı” kimliği de yoksulları ezmek için zenginlerin kurguladıkları bir kimliktir.

Gelin, sorunla yüzleşelim. Eğer barış, özgürlük ve sosyal adalet istiyorsanız, “Antarktika Devesi Adamı” gibi kişiler, sizin düşmanınızdır. Bunlar, ırkçı ve vergi kaçakçısı bir adamı, “kadınların cinsel organına elleme”le böhürlenen bir adamı –yeryüzünün en güçlü ülkesinde– iktidara getirdiler. Böylelikle, küreselleşme olarak bilinen çok taraflı sistemi tahrip etmeye, azınlık ve kadın hakları alanındaki elli yıllık ilerlemeyi tersine çevirmeye, hukukun egemenliği yerine kleptokratik¹ bir hanedanın egemenliğini kurmaya bile giriştiler.

1 Yolsuzluğa, hırsızlığa bulaşmış kişilerin egemenliği. –ed.

Bu tür kişiler her kıtada saldırıya geçmiş bulunuyor. Oregon’ın Portland kentinde, göçmenlerin kafalarının “betona vura vura” ezilmesi çağrısı yapan “Patriot Prayer” (Yurtsever Yakarış) göstericileri var; Türkiye’de, eşgüdümlü şekilde kadın gazetecilere tecavüz tehditleri savuran iktidardaki AKP’nin “trol”leri var; Rusya’da Onur yürüyüşlerine saldıran güruhlar var; Alman parlamentosu Bundestag’ın kürsüsünden İslamofobik nutuklar atan neo-Naziler var. Hindistan’da bunlar, Müslümanları linç eden “inek muhafızları” arasında yer alırken, Başbakan Narendra Modi –Hinduların Trump’ı– kılını bile kıpırdatmıyor. Brezilya’da bunlar, 2018’de başkan seçilen, bir kadın rakibine “tecavüz etmeye değmezsin” diyen ve asi Afrikalı kölelerin soyundan siyah *quilombola*’ların “üreyip çoğalmaya uygun olmadıkları”nı öne süren faşist Jair Bolsonaro’nun neferleridir.

Daha geniş bir düzlemde, bunların zihinsel çöplüğü, dünyanın her yanında mantıklı bireylerin düşüncelerini ve sosyal medya gündemlerini kirletiyor.

Kamuoyu araştırmacıları, bunların zihniyetini, “otoriter popülizm”² olarak adlandırmışlardır. Bunlar, başka birinin hakları gibi gördükleri insan haklarına; “kendi” kültürlerini kirlettiğini düşündükleri göçe; küresel siyaset ve ekonomide –baskıcılığını haklı saydıkları devletin elini zayıflattığını düşündükleri– çok taraflılığın tüm biçimlerine karşı çıkmakta birleşirler. Tüm inandıkları bundan ibaret olsaydı, hızla değişen toplumlarda her zaman pusuda bekleyen türden gerici duyguların basit bir karmasıyla karşı karşıya olduğumuzu söyleyebilirdik.

Ama daha derinlerde olan biten bir şeyler var: son beş yüz yıldır, piyasaya dayalı toplumların yol gösterici değerleri olan bilime, mantığa ve akılcılığa karşı düşmanlık. Göreceğimiz gibi, alternatif sağın eylemcileri tam olarak anlaşılar ya da anlama-

2 <https://yougov.co.uk/news/2016/11/16/trump-brexit-front-national-afd-branches-same-tree/>

sınlar, akla karşı bu saldırı, krizdeki seçkinlerin bir kesimince önceden kuramlaştırıldı.

Öğrenilmiş aptallığın küresel siyasette patlama yapması hep-ten dehşet vericidir, çünkü bu, bilgi açısından tarihin en zengin çağında meydana geliyor. Bu durumu anlamamız ve akılcılığı ku-çaklamaları, demokratik davranışın kısıt ve kurallarını benimse-meleri için tutucu zihniyete sahip kişilerin olabildiğince geniş bir kesimini ikna etmenin yollarını arayıp bulmamız gerek.

Ne var ki, ikna edilmelerinin mümkün olmadığı durumlarda onlara karşı direnmeliyiz. Onlar, kaba kuvvete değil kurallara dayalı bir küresel sisteme, kanıta dayalı siyaset anlayışına ve sağ-duyuya savaş açtılar. Bu değerleri savunmak isteyenlerin karşılık vermeleri gerekir.

Bunu yapmak için, kendimizi salt olgusal gerçeklerden daha fazlasıyla donatmamız gerek. Felsefeci Tzvetan Todorov'un yaz-dığı gibi, 20. yüzyılda totaliterciliğe karşı verilen mücadeleyi, hem umudu hem de anıları incelememiz gerek. Peki ama neyi anımsamak ve neyi ümit etmek için?

Çok eski değil, 1990'ların başında, kesinlikle akılcı kişiler, tarihin "sona erdiği"ne; liberal demokrasinin ve serbest piyasa kapitalizminin, gelecekte kalkışmaları olanaksız kılan birer ku-sursuzluk hali olduğuna inanıyorlardı.

2008'den beri bu yanılı, bu kuruntu çökmüştür. Lehman Brothers'ın iflasiyla zincirinden boşalan finansal kriz hızla tır-manarak, serbest piyasa sistemini bir meşruiyet krizine sürük-lemiştir; bu da şimdi demokrasiye, insan haklarına karşı bir saldırıya dönüşmüştür ve jeopolitik sisteme yeni gerginlikler yüklemektedir.

Amerika'yı Trump yönetiyor. Brexit, Avrupa Birliği'nin da-ğılmasını tetiklemiştir. Sosyal medyada anti-Semitizm, İslamo-fobi ve beyaz üstünlüğü ile erkek mağduriyetine dair kuruntular kol geziyor. Türkiye'de yüzlerce gazeteci hapiste. Filipinler'de

devlet başkanı, ölüm mangalarının eylemlerinden zevk alıyor. Ergenlik çağındakilerin duvarlara Beşar Esad aleyhine yazılar yazmalarıyla başlayan Suriye Savaşı, 470 bin kişinin ölümüne ve 10 milyon kişinin yerini yurdunu terk etmesine yol açmıştır.³ Çin, gelecek on yıl içinde 1,4 milyar yurttaşını mutlak dijital gözetim ve denetim altına alma çabalarına hız veriyor.⁴ Bu, bir çizgi romandan alınmış ürkütücü, distopik bir kurgu değildir. Gerçektir.

Dünyanın kalburüstü üniversitelerinde eğitim görmüş daha genç meslektaşlarımın, sistemik kriz çağının sona erdiği konusundaki kesin yargılarına, bir gazeteci olarak hep imrenmişimdir. Buna karşılık ben, yirmili yaşlarımın ilk yıllarını Thatcher'ın Britanya'sında –bir çatışma, gerileme ve toplumsal çözülme döneminde– geçirdim. Onlar sanki sadece sakin, ılımlı, teknokratik ilerlemeyi bilir gibiler.

Şimdi onlara acıyorum. Her sabah haber akışlarında dramatik, akla hayale sığmayan olaylar silsilesini, üstelik bunlara dair bir kurama sahip olmadan, seyretmek zorunda kalıyorlar. Trump, FBI'a karşı Putin'in yanında yer almak için Moskova'ya uçuyor. Avusturya'nın saygın tutucu partisi, bir gecede sosyalistlerle ittifakı bozup neofaşistlerle ittifak kuruyor. Çin'de, Şi Cinping, otuz yıllık uzlaşılı hükümetiyle bağları koparıp tüm iktidara el koyuyor. Varlığından hiçbir zaman haberdar olmadığımız özel istihbarat teşkilatlarının, en yüksek peyi sürenin lehine seçimleri manipüle ettiği ortaya çıkıyor.

Gerçek zamanlı olarak başımıza geldiği ve ceplerimizdeki cihazlarla görülebildiği için, bu yeni küresel düzensizlik iki kutuplu bir tepkiye yol açıyor: kargaşaya karşı aşırı duyarlılık, ama sıra buna son verme olasılığına gelince, bir teslimiyet hali.

3 Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/world-report/2017/countrychapters/syria>

4 <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-china-34592186>

Bir zamanlar Batı dünyasının egemen ideolojisi olan liberalizme gelince, o da iki kutuplu olup çıkmıştır. Eğitimli kişiler arasında, jeopolitik umutsuzluğun yanı sıra teknolojik çökünün dile getirildiğine tanık olmak artık sıradan hale geldi: Trump'tan sonra olabilecek kötü şeylere dair karanlık bir önsözün yanı sıra yüksek teknoloji, otomasyona dayalı, yeşil bir gelecek öngören iş planları. Bu tutumu araştırırsanız görürsünüz ki, dayandığı varsayım –şimdi bile– Dördüncü Sanayi Devrimi denilen bir şeyin her şeyi yoluna koyacağı beklentisidir.

Bu kitabın savı, bunun olmayacağıdır. Yeni teknolojilerin potansiyelini insan refahı ve esenliğini yükseltecek biçimde devreye sokmak için, geriye, savunulacak insani bir şeyin kalması gerekir. Ama yüz yüze geldiğimiz krizlerin –ekonomik, jeopolitik ve teknolojik krizlerin– her birinin kökünde, insan olmanın taşıdığı anlamın aşınması yatıyor.

1980'lerden beri serbest piyasa ideolojisi, ekonomik gereksinimlerin bir toplamından fazlası olan bir benliğe sahip olma hakkımıza saldırmaktadır. Küreselleşme dağılırken, evrensel ve elimizden alınamaz olan haklar düşüncesinin kendisi saldırıya uğramaktadır. Bu arada, teknoloji de, dijital denetim ve gözetimden bağışık, özerk hareket edebilme yeteneğimizi baltalamaya başlamıştır: Görmemize de, anlamamıza da izin verilmeyen algoritmik denetim biçimlerine gitgide daha çok boyun eğiyoruz.

Bu hiç de tesadüf değildir: Bu kitabın akışı içinde göstereceğim gibi, apaçık antihümanizm teorileri, geçen iki yüz yılın herhangi bir dönemine oranla bugün daha güçlüdür.

Bugünkü korku ve acımasızlık iklimine rağmen, Rus devrimci Lev Troçki'nin bir keresinde insanlığın “aydınlık, parlak geleceği” dediği şeye yine de ulaşabileceğimize inanıyorum. Ancak ekonomik krizin kaynakları üzerindeki sis perdesini kaldırmanın ve demokrasi anlayışımızı derinleştirmenin yanı sıra, bizzat insani kavramını da savunmamız ve bundan yeni pratik sonuçlar çıkarmamız gerekir.

Trump'ın göreve başlama töreninin yapıldığı gün polisi atlatıldıktan sonra, o sahenin bana anımsattığı şey aklıma geldi: Bu bir zombi filmiydi. İlk zombi filmi 1932'de gösterime girdi, ama bu sinema türü 1960'lı yıllara kadar kıyıda köşede kaldı.⁵ Erken dönem zombi filmlerinin çoğunda, canavar, ölüp dirilmiş siyah bir Karayıplı adamdır ve beyaz kadınlara tebelleş olup zarar vermeye niyetlidir. O filmlerin hangi korkular üzerine kurulduğunu anlamak zor değildir.

Modern zombiyle ancak *Yaşayan Ölülerin Gecesi (Night of the Living Dead; 1968)* adlı filmde tanıştık: Bir ceset hayata döndürülüyor ve insanları öldürüp yemeye programlanıyordu. Bu yeni tür canavar, tanıyıp bildiğiniz beyaz komşunuzun cinnet geçirmiş haliydi. Zombi sineması ondan sonra küreselleşti. Sadece 2010'da, Japonya'da çekilen *Big Tits Zombie* (Koca Memeli Zombi) filminden ABD'de çekilen *Santa Claus vs the Zombies* (Noel Baba Zombilere Karşı) filmine kadar yirmi yedi zombi filmi çekildi. Zombi artık video oyunlarındaki başlıca düşman karakterdir –siz öldürdükçe çoğalan, davranışı kestirilebilen, sessiz ve budala hedeftir. Hafta sonu zombi toplantıları; insanların yardım amaçlı para toplamak üzere oralarına buralarına kan sürerek yaptıkları zombi “yürüyüşler”i vardır. Zombi bir mecaz olup çıkmıştır: Düzen ve kurallarının, her türden fikri içinde yansıtmanıza olanak sunduğu, herkesçe anlaşılabilir bir anlatı çerçevesi olmuştur. Böylelikle, *Kung Fu Zombie*, *Biker Zombies from Detroit*, *La Cage aux Zombies* ve *World War Z* gibi filmlere kavuştuk.

Peki, niçin böylesine devasa ölçekte dikkat, duygu ve zihinsel enerjiyi hep birlikte zombiye yatırıyoruz? Kendimize ve kendimiz hakkında ne söylemeye çalışıyoruz?

İnsan kültürleri, çoğunlukla derinden hissedilen insani bir gereksinimin eğretilemesi olarak, yaşayan ölümlere veya yarı in-

5 Dendle, Peter, *The Zombie Movie Encyclopedia* (Zombi Sineması Ansiklopedisi), Jefferson, 2001

sanlara dair her zaman efsane ve söylenceler kurgulamıştır –ama zombi olgusu benzersizdir. Zombiler vampir değildir. Vampir ile kurban arasındaki ilişki, gayrimeşru cinsel çekimi anlatan bir mecazdır, üstelik bir vampirle tartışabilirsiniz. Zombiler hortlak değildir. Hortlak öyküsünün ardındaki mecaz, kederdir ve hortlaklar sizi öldüremez. Zombiler kurt adam da değildir: Kurt adam, akıl hastalığını veya sosyopatik şiddeti anlatan bir mecazdır –ve kurt adam olmak gelip geçiciyken, zombi olmanın geri dönüşü yoktur.

Batı folklorundaki geleneksel canavarlarla karşılaştırılınca, zombi, nevi şahsına münhasır bir sınıf oluşturmasını sağlayan bir süper güce sahiptir: Kendi kendini kopyalayıp üretir. Tek kurt adam, Londra'yı kırıp geçirmez; tek vampir, Transilvanya halkını yok etmez. Ama tek zombi –geometrik olarak büyüyen bir cinayet ya da hastalık bulaştırma süreciyle– bütün bir toplumun kökünü kazıyabilir.

Öyleyse, zombi mecazının işlediği gerçek, derin korku nedir? En olası yanıt şudur: Bizi insan yapan şeyleri –akılcılığımızı, gerçeği yalandan ayırabilme yeteneğimizi, diğer insanları bizimle aynı haklara sahip dost türdeşlerimiz olarak görebilme yeteneğimizi– yitirmek üzere olmaktan duyduğumuz korku. Etkenliğimizi. Özgürlüğümüzü.

Bu türden korkular akla yatkındır. Shakespeare ve Galileo'nun yaşadıkları günlerde tanımlandığından beri, hümanizme yöneltilmiş en büyük saldırıyla karşı karşıya bulunuyoruz. Hümanizm, 400 yıldan uzun bir süre, Batı'ya özgü uygarlık fikirlerinin, bilimsel düşüncenin ve toplumsal ilerleme kavramlarının merkezinde yer aldı. Ancak 20. yüzyılın sonundan itibaren, hümanizm karşıtlığı aynı anda birkaç yönden birden yükselişe geçmiştir.

Stratejik tehdit, teknolojiden gelmektedir. Yapay zekânın, tüm insan beyinleri bir araya getirilse elde edilebilecek yetenekleri aşan bir yetkinlik düzeyine bu yüzyıl içinde ulaşması ola-

sıdır. Aynı zamanda, biyomühendislik, bireylerdeki tek seferlik gen uyarlamalarının ve –eğer bu alandaki yasaklar kaldırılacak olsa– insanlığın gen havuzundaki geri dönüşsüz değişikliklerin mümkün olduğu bir noktaya ilerlemiştir. Bu olasılıklara duyulan inanç, gelecekle ilgili düşünce üretkenler arasında güçlü bir antihümanizmi körüklüyor: insan bireyselliğinin değerine dair bir bozgunculuk; *Homo sapiens*'in sönmeye mahkûm bir tür olduğuna ilişkin bir kanı.

İkincisi, sinir biliminde ve bilişim kuramında kaydedilen gelişmeler, davranışımızın kaçılmaz şekilde belirlenmiş olduğu; beynimizin, şimdi kendisi de gitgide daha çok dev bir “bilgisayar”ın ürünü gibi görünen bir evren içinde, kendi DNA’sınca “programlanan” ve ancak kendi fiziki ortamınca değişime uğratılan salt bir biyolojik makine olduğu kanısını pekiştirmiştir. Bu önermelerin ikisi de bilimin kendi içinde tartışılıyor olmasına karşın, dünya havalimanlarının kitap satış noktaları, ince ayrımları boş verip doğrudan doğruya mesajı –halihazırda özgürlük yeteneğinden yoksun birer otomat olduğumuz mesajını– ileten satış rekoru kırmış kitaplardan geçilmiyor.

Üçüncüsü, çıplak bir demografik gerçek var: Bugün dünya nüfusunun çoğunluğu, hümanizme dayanak oluşturan kültürel kavramların zayıf olduğu ülkelerde yaşıyor. 1949’da İnsan Hakları Evrensel Bildirisi imzalandığı zaman, gezegen üzerinde 2,4 milyar insan vardı ve bunların dörtte biri, Aydınlanma geleneklerinin şekillendirdiği toplumsal seçkinleri barındıran kalkınmış, demokratik ülkelerde yaşıyordu. Bugün ise 7,5 milyar insan var –ve bunların çoğu, insan haklarının reddedildiği toplumlarda, istikrarlı demokratik sistemler dışında yaşıyor. Daha kötüsü, bu devletlerin resmî ideolojileri tamamen antihümanist. Çin’de “Marksizm” olarak öğretilen Konfüçyüsçülük ile muhasebecilik karışımı şey, Hindistan’da Modi yönetiminin Hindu şovenizmi ve Putin’e can veren Büyük Rus milliyetçiliği bu ideolojiler arasındadır.

Sonuncu ama diğerleri kadar önemli bir başka başlık da, geçen kırk yıl boyunca serbest piyasa ekonomisi adına hümanizme karşı yürütülen saldırıdır. Neoliberalizm olarak bilinen iktisadi model, bizi yeni rutinlere zorlayıp sırf ayakta kalmak için yeni tutum ve değerler benimsemeye mecbur ederek; bizi iki boyutlu iktisadi canlılara indirgeyerek, 21. yüzyılın ilk yıllarıyla birlikte birbiri peşi sıra üzerimize gelmeye başlayan antihümanizm biçimlerine karşı davranışsal ve zihinsel savunma güçlerimizi kırmıştır.

Tüm bu tehlikeleri billurlaştırıp ve hızlandıran dönüm noktası, Trump'ın kazandığı başkanlık zaferi ve dizginlerinden boşalmasına yardım ettiği küresel ölçekli sağcı popülizm dalgasıydı.

Trump, küreselleşmiş serbest piyasanın dayandığı çok taraflı kurumlara –BM İnsan Hakları Konseyi'ne, Dünya Ticaret Örgütü'ne, Avrupa Birliği'ne ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'na– karşı bir yıkım gölgesi gibi harekete geçti. Medyayı “yalan haber” yapmakla suçlayan, diplomasi ve iç siyasete abartılı hareketler ve öngörülemezlik sokan Trump, 1989 sonrası kurulan dünya düzenini dağıtmaya çalışmakla kalmadı, fiilen düzensizlik çıkarmaya da çabaladı.

Trump, 2017'de Charlottesville'de çıkan şiddet olaylarına tepkisini dile getirirken, ABD'de yeni bir faşizm biçimine açıkça yeşil ışık yaktı. Alternatif sağ [*alt-right*], ABD'deki aşırı sağ], evrensel insan hakları fikrinin tümüne saldırıyor; bilimsel düşüncenin geçerliliğini bıkıp usanmadan sorguluyor; üniversiteler ve kamu denetimindeki medya gibi kendini nesnel doğruları ortaya koymaya adanmış kurumlara kara çalıyor.

Bu arada, ABD'nin liberal, demokratik değerlerine karşı savaşmak için Trump'ın kullandığı araçların ta kendisi, insan aklı ve seçiminin can damarını emen aygıtlardı: Trump ve Rus destekçileri, ABD'li seçmenlerin görüş ve oy verme davra-